

## आर्थिक वर्ष २०६०।६१ का लागि मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन

### पृष्ठभूमि

१. नेपालमा चालिसको दशकको पूर्वार्द्धदेखि मात्र बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्द्धात्मक व्यवस्थाको सुरुवात भयो । यस अघि नियन्त्रणात्मक प्रणाली कायम रही वित्तीय संघसंस्थाको संख्या, यिनीहरूले समेटेको क्षेत्र र कारोवार सीमित रहेको थियो । वित्तीय संघसंस्थाहरूको संख्यामा भएको विस्तारका साथै नेपाल राष्ट्र बैंकको नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी उत्तरदायित्वमा सोही अनुरूप वृद्धि भए तापनि यस सम्बन्धी कार्यान्वयन पक्षमा विद्यमान विभिन्न समस्या र कमजोरीहरूका कारण वित्तीय क्षेत्रको विस्तार र सुदृढीकरणमा अपेक्षित परिणाम प्राप्त हुन सकेको थिएन । हालका दिनहरूमा भने यस सम्बन्धमा सुधारका स्पष्ट संकेतहरू अनुभव गरिएको छ । नेपालले विश्व व्यापार संगठनमा प्रवेशका लागि गरिरहेका प्रयत्नहरूको परिप्रेक्ष्यमा वित्तीय क्षेत्रमा उदार नीति कायमै राख्नुपर्ने आवश्यकता अनुरूप वित्तीय संघसंस्थाहरूको संख्यात्मक तथा गुणात्मक अभिवृद्धिमा जोड दिइएको छ । यसै सन्दर्भमा वित्तीय संघसंस्थाहरूले पालना गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका नियमन सम्बन्धी व्यवस्थाहरू (prudential regulations) लगायत सोही अनुरूपका सुपरिवेक्षण व्यवस्थाहरू नेपालको वित्तीय क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्ने गराउने कार्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकले अग्रसरता लिएको छ । आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता आएको बेलामा वित्तीय संघसंस्थाहरूलाई नियमन र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी यी व्यवस्थाहरू पालना गर्नु केही असजिलो भए तापनि भोलिका दिनको प्रतिस्पर्द्धी वातावरणका लागि वित्तीय संघसंस्थाहरूलाई सक्षम ढंगले तयार पार्न यी व्यवस्थाहरूको अपरिहार्यता रहेको छ ।
२. अर्थतन्त्रको दिगो विकासका लागि मूल्य एवम् शोधनान्तर स्थिरता, भुक्तानी प्रणालीको सक्षमता र वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व, स्वस्थता र विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने जस्ता उद्देश्यहरू हासिल गर्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ९४ मा व्यवस्था भए अनुसार आर्थिक वर्ष २०५९।६० का लागि सर्वप्रथम २०५९ आषाढ ३२ गते मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम सार्वजनिक गरिएको थियो । श्री ५ को सरकारले अंगीकार गरेको वित्त नीतिसँग सामञ्जस्यता र अन्तर्सम्बन्ध कायम राखी मौद्रिक नीतिको उद्देश्य र रणनीतिहरू सार्वजनिक गर्ने सन्दर्भमा समष्टिगत आर्थिक वस्तुस्थिति र परिसूचकहरूलाई मध्यनजर गरी तथा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वमा

प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी उपयुक्त मौद्रिक नीतिको तर्जुमा र सोको कार्यान्वयन गर्ने क्रममा आर्थिक वर्ष २०६०।६१ को लागि मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रस्तुत प्रतिवेदन सार्वजनिक गरिएको छ । देशको आर्थिक गतिविधि र लगानीका कार्यक्रम संचालनार्थ आवश्यक पर्ने पूँजीको लागत कम दरमा उपलब्ध गराउने प्रयत्नस्वरूप विगत वर्षहरूको समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वको अवस्थालाई हेरेर लिइएको लचिलो मौद्रिक नीतिबाट देशमा आर्थिक शिथिलता कम गर्न तथा रुग्ण उद्योग लगायत निर्यात क्षेत्रतर्फ साधन प्रवाहित गर्न केही सहयोग पुग्न गएको अनुभवको आधारमा यस व्यवस्थालाई आवश्यकता अनुरूप आगामी दिनहरूमा समेत निरन्तरता दिइने छ । यस प्रतिवेदनलाई यो पृष्ठभूमि लगायत समग्र आर्थिक स्थिति, आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा अवलम्बन गरिएको मौद्रिक नीति तथा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको समीक्षा, मौद्रिक नीतिका विद्यमान समस्याहरू, आर्थिक वर्ष २०६०।६१ मा अवलम्बन गरिने मौद्रिक नीतिको स्वरूप तथा कार्यक्रम, वित्तीय क्षेत्र तथा विदेशी विनिमय क्षेत्रमा सुधार, आर्थिक वर्ष २०६०।६१ को मौद्रिक नीतिका चुनौतीहरू र मौद्रिक योगाङ्कको प्रक्षेपण र उपसंहार गरी जम्मा आठ भागहरूमा विभक्त गरिएको छ ।

### समग्र आर्थिक स्थिति

३. आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को तुलनामा आर्थिक गतिविधिमा केही सुधार आएको छ । बाह्य क्षेत्रतर्फ शोधनान्तर बचत हासिल भई विदेशी विनिमय संचितिमा बढोत्तरी भएको छ । आर्थिक वर्ष २०५६।५७, २०५७।५८ र २०५८।५९ मा औसत वार्षिक मूल्य वृद्धिदर क्रमशः ३.५ प्रतिशत, २.४ प्रतिशत र २.९ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा मूल्यमा केही चाप परेको छ । सरकारी वित्त स्थितितर्फ साधारण खर्च बढे तापनि विकास खर्च घटेका कारण बजेट घाटा नियन्त्रित अवस्थामा छ । शोधनान्तर बचत बढेका कारण मौद्रिक तरलतामा विस्तार भएको छ । फलस्वरूप, ब्याजदर संरचना खासगरी अल्पकालीन ब्याजदरहरूमा गिरावट आएको छ ।
४. आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा ०.५ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा उत्पादक मूल्यमा २.३ प्रतिशत (फ्याक्टर कष्टमा २.४ प्रतिशत) ले बढेको अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा कृषि क्षेत्र २.२ प्रतिशतले बढेको थियो भने गैर-कृषि क्षेत्र २.९ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०५९।६० को सुरुमा केही क्षेत्रहरूमा वर्षा ढिलो भएको तथा केही स्थानहरूमा बाढी पहिरोको कारणले धान वालीको उत्पादनमा ह्रास आएकाले कृषि उत्पादनमा अपेक्षित वृद्धि हुन सकेन । समग्रमा आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर २.९ प्रतिशत र गैर-कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर २.५

प्रतिशत रहेको अनुमान छ। विश्व अर्थतन्त्र खासगरी विकसित मुलुकहरुमा आर्थिक शिथिलता अझै विद्यमान रहेकोले समेत नेपालको निर्यात व्यापार र पर्यटन उद्योगमा प्रतिकूल असर परेको छ। एसियाली मुलुकहरुमा फैलिएको सार्स रोगको संक्रमणका कारण पनि नेपाली पर्यटन उद्योगमा प्रतिकूल असर पर्न गएको अनुमान छ। श्री ५ को सरकार र बिद्रोही पक्षका बीच २०५९ माघमा युद्ध विराम भई दोस्रो चरणको शान्तिवार्ता सम्पन्न भएपश्चात् मुलुकको अर्थतन्त्रमा केही सकारात्मक प्रभाव परे तापनि शान्तिसुरक्षाको स्थितिमा सुनिश्चितता कायम भई नसकेकोले स्वदेशी तथा विदेशी लगानीकर्ताहरुका लागि लगानीयोग्य वातावरण बन्न नसकेको कारणले समेत आर्थिक वर्ष २०५९।६० का लागि प्रक्षेपित ४.० प्रतिशतको हाराहारीको आर्थिक वृद्धिदर हासिल हुन नसकेको हो।

५. आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा मूल्य स्थितिमा केही चाप पर्न गई औसत मुद्रास्फीतिदर ४.८ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा औसत मुद्रास्फीतिदर २.९ प्रतिशत रहेको थियो। खडेरीका कारण स्वदेशमै उत्पादित खाद्यजन्य वस्तुहरुको मूल्य बढेको र अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा खाद्य तेल लगायत पेट्रोलियम पदार्थहरुको मूल्य बढेको कारण नेपालमा पनि सोही अनुसार मूल्य बढेकोले समग्र मूल्य स्थितिमा केही चाप पर्न गएको हो। उल्लेखित वस्तुहरुमा मूल्य वृद्धिदर उच्च रहन गई समग्र मूल्यमा पर्न गएको चापको कारण मुद्रास्फीतिदर लक्षित ४.० प्रतिशत भन्दा केही बढी देखिए तापनि मूल्यस्थिति नियन्त्रित अवस्थामै रहेको छ।
६. मौद्रिक योगाङ्कहरुमध्ये आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा ४.४ प्रतिशतले मात्र बढेको विस्तृत मुद्राप्रदाय आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा १०.८ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ। शोधनान्तर बचत भई बैकिङ्ग क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढेको र निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जा पनि बढेकोले विस्तृत मुद्राप्रदाय बढी दरले विस्तार भएको हो। आर्थिक वर्ष २०५९।६० का लागि विस्तृत मुद्राप्रदायको प्रक्षेपित वृद्धिदर १२.० प्रतिशत रहेकोमा बैकिङ्ग क्षेत्रको खुद अमौद्रिक दायित्व प्रक्षेपण गरिएभन्दा बढी दरले वृद्धि भएकोले विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदर प्रक्षेपित दरभन्दा कम रहन गएको हो। संकुचित मुद्राप्रदायको वृद्धिदर आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा ९.३ प्रतिशत रहेको थियो भने आर्थिक वर्ष २०५९।६० को प्रक्षेपित ११.८ प्रतिशतको तुलनामा वास्तविक वृद्धिदर ७.४ प्रतिशत रहेको छ। खुद अमौद्रिक दायित्व र वाणिज्य बैंकहरुको आवधिक निक्षेप बढी दरले वृद्धि भएकाले संकुचित मुद्राप्रदायको विस्तारदर अघिल्लो वर्षको भन्दा कम अनुमान गरिएको हो। आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा दोस्रो बजार कारोवार मार्फत बोलकबोलबाट रु. ८ अर्ब ५० करोड बराबरको अल्पकालीन सरकारी ऋणपत्र बिक्री गरी तरलता प्रशोचन हुन गएकोले

संचित मुद्रा आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को तुलनामा कम दरले विस्तार भएको अनुमान छ ।

७. २०६० आषाढ मसान्तमा नगदप्रवाहको आधारमा बजेट घाटा रु १० अर्ब ९५ करोड रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को अन्त्यमा बजेट घाटा रु १८ अर्ब ३४ करोड रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा ३.२ प्रतिशतले बढेको राजस्व आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा ११.२ प्रतिशतले बढेर रु ५६ अर्ब १२ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा १३.५ प्रतिशतले बढेको साधारण खर्च आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा ११.८ प्रतिशतले बढेको छ । विकास खर्च आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा १३.८ प्रतिशतले घटेकोमा आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा २६.५ प्रतिशतले घटेको कारण आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा बजेट घाटा ४०.३ प्रतिशतले कम रहन गएको छ । यस अवधिमा बजेटमा व्यवस्था भएको रु १२ अर्बमध्ये रु. ९ अर्ब २ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन भई २०६० आषाढ मसान्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रु. २ अर्ब ९ करोड नगद बचत रहेको छ । श्री ५ को सरकारले समयावधि पुगेका राष्ट्रिय बचत पत्र, केही ट्रेजरी बिल्स र विशेष ऋणपत्र गरी कुल रु. ४ अर्ब २० करोडको भुक्तानी समेत गरेकोले खुद आन्तरिक ऋण रु २ अर्ब ७३ करोड रहेको छ ।
८. आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा ब्याजदर संरचनामा पनि परिवर्तन आएको छ । धेरैजसो ब्याजदरहरु आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को तुलनामा तल भरेका छन् । ९१-दिने ट्रेजरी बिलको भारित औसत दर आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा ४.७१ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा ३.४८ प्रतिशतमा ओर्लेको छ । वाणिज्य बैंकहरुले बचत निक्षेपमा प्रदान गर्ने ब्याजदर २०५९ आषाढको औसत ४.७७ प्रतिशतबाट २०५९ बैशाखमा ४.५३ प्रतिशतमा भरेको छ । त्यसैगरी तीन-महिने, छ-महिने र १-वर्षे निक्षेपका औसत ब्याजदरहरु २०५९ आषाढमा क्रमशः ४.१९ प्रतिशत, ४.७ प्रतिशत र ५.९२ प्रतिशत रहेकोमा २०६० बैशाखमा क्रमशः ४.०३ प्रतिशत, ४.६३ प्रतिशत र ५.६३ प्रतिशतमा भरेका छन् । सोही अनुरूप कर्जाको ब्याजदरमा पनि केही गिरावट आएको छ । मौद्रिक नीतिको लचिलो अडानको कारण यस अवधिमा ब्याजदर संरचना तल भरेको हो ।
९. २०५९ आषाढ मसान्तमा २२७.५ रहेको नेप्से परिसूचक २०६० आषाढ मसान्तमा २२.७ बिन्दु (१०.० प्रतिशत) ले ह्रास भई २०४.९ मा भरेको छ । शेयरहरुको मूल्यगत कारोबारमा ह्रास आएको छ भने बजार पूँजीकरण र संख्यात्मक कारोवार एवम् सूचीकृत कम्पनीहरुको संख्या तथा रकम जस्ता परिसूचकहरुमा वृद्धि भएको छ । नेप्से परिसूचकमा केही कमी भए तापनि अन्य परिसूचकहरुमा मिश्रित परिणाम देखिनुमा नेपाल राष्ट्र बैंकद्वारा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुलाई चुक्ता पूँजी

वृद्धि गर्न दिइएको निर्देशन र नयाँ विकास बैंक र केही वित्त कम्पनीहरू क्रमशः सूचीकृत हुँदै जानु तथा सूचीकृत कम्पनीहरूको कुल चुक्तापूँजी पनि वृद्धि हुनु हो ।

१०. बाह्य क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०५९।६० को प्रथम ११ महिनामा कुल निर्यात ४.२ प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को सोही अवधिमा कुल निर्यात १४.१ प्रतिशतले घटेको थियो । आर्थिक वर्ष २०५९।६० को सो अवधिमा भारततर्फको निर्यात ५.३ प्रतिशतले घटेको छ भने तेस्रो मुलुकतर्फको निर्यात १८.५ प्रतिशतले बढेको छ । आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को सोही अवधिमा ७.४ प्रतिशतले घटेको कुल आयात आर्थिक वर्ष २०५९।६० को सो अवधिमा उल्लेख्य रूपमा बढी वृद्धिदर १७.३ प्रतिशत पुगेको छ । यसमध्ये भारतबाट २६.७ प्रतिशत र अन्य मुलुकबाट १०.८ प्रतिशतले आयात बढेको छ । निर्यात वृद्धिको तुलनामा आयातको वृद्धिदर उच्च रहेको कारण व्यापार घाटा फराकिलो हुन गएको छ । विप्रेषण आय बढेको कारण आर्थिक वर्ष २०५९।६० को प्रथम ११ महिनामा रु ५.१ अर्बले शोधनान्तर बचत हुन गएको छ ।
११. शोधनान्तर बचत भएको कारण मुलुकको कुल विदेशी विनिमय संचिति २०५९ आषाढको रु १०५.९ अर्बबाट वृद्धि भएर २०६० जेष्ठ मसान्तमा रु ११२.३ अर्ब पुगेको छ । कुल विदेशी विनिमय संचितिमध्ये परिवर्त्य संचिति उल्लेख्य वृद्धि भई २०६० जेष्ठ मसान्तमा रु ९८.४ अर्ब पुगेको छ भने अपरिवर्त्य संचितिमा उल्लेख्य कमी आई रु. १३.९ अर्ब रहेको छ । विदेशमा काम गर्ने नेपालीहरूको संख्या बढेको र विप्रेषण आयको बढी भन्दा बढी अंश बैंकिङ्ग माध्यमबाट भित्र्याउने नीतिगत तथा संस्थागत प्रयासको फलस्वरूप परिवर्त्य संचिति बढ्न गएको हो । भारततर्फको निर्यातमा आएको ह्रासका कारणले गर्दा अपरिवर्त्य संचिति यस अवधिमा घटेको हो । वर्तमान कुल विदेशी विनिमय संचिति ११ महिनाको वस्तु आयात र ९.५ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ ।
१२. नेपाली रुपैयाँको विनिमयदर भारतीय मुद्रासँग स्थिर रहेको तर अमेरिकी डलरसँग भने २०५९ आषाढमा प्रति अमेरिकी डलर रु ७८ (खरीद दर) बाट २०६० आषाढ ३२ गते रु ७४.७५ कायम रहन गई ४.४ प्रतिशतले प्रचलित मूल्यमा अधिमूल्यत (appreciate) हुन गएको छ । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा अमेरिकी डलर कमजोर हुँदै गएको तथा नेपालमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रा संचिति बढेकोले पनि नेपाली रुपैयाँ अमेरिकी डलरसँग अधिमूल्यत हुन गएको हो ।

## आर्थिक वर्ष २०५१।६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा

१३. आर्थिक वर्ष २०५१।६० को मौद्रिक नीति तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्दा बाह्य तथा आन्तरिक कारणहरूले आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता ल्याई कुल गार्हस्थ्य उत्पादन आर्थिक वर्ष २०३९।४० पछि पहिलो पटक ऋणात्मक रहेको थियो । पर्यटन लगायत उत्पादनशील उद्योगहरू गिर्दो अवस्थामा रहेका थिए । मुलुकको शोधनान्तर स्थिति घाटामा थियो । वित्तीय क्षेत्रतर्फ दुईवटा ठूला बैंकहरू अत्यन्त कठिन वित्तीय स्थितिबाट गुज्रिरहेका थिए । निजी क्षेत्रका केही बैंकहरूको संचालन तथा व्यवस्थापन सन्तोषजनक थिएन । यसले गर्दा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व प्रतिकूलतातर्फ उन्मुख थियो । आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रका यी परिसूचकहरूको परिप्रेक्ष्यमा र मुद्रास्फीतिदर न्यून रहेको तथा शोधनान्तर स्थिति घाटामा रहे तापनि विदेशी विनिमय संचितिको स्तर आयात धान्ने हिसावले सन्तोषजनक स्थितिमा रहेकोले आर्थिक वर्ष २०५१।६० को मौद्रिक नीतिको अडान आर्थिक स्थायित्वमा प्रतिकूल असर नपर्ने गरी अर्थतन्त्रमा थप तरलता प्रवाह गर्ने र कर्जादरलाई तल ओराल्नेतर्फ उन्मुख थियो ।
१४. मौद्रिक नीतिको लचिलो अडानका कारण मौद्रिक नीतिका अन्तरिम लक्ष्यहरू (intermediate targets)–मुद्रा प्रदाय तथा आन्तरिक कर्जा–मा तदनु रूपको प्रभाव परेको छ । विस्तृत मुद्राप्रदाय आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा ४.४ प्रतिशतले बढेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०५१।६० मा १०.८ प्रतिशतले विस्तार भएको माथि उल्लेख भइसकेको छ । तरलताको उपलब्धता पनि बढेको र यथार्थ कर्जा व्याजदरमा पनि गिरावट आएका कारण निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित बैंक कर्जामा आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०५१।६० मा सन्तोषजनक विस्तार भएको छ । आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा निजी क्षेत्रमा गएको बैंक कर्जा ५.२ प्रतिशतले बढेको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०५१।६० मा १३.२ प्रतिशतले बढेको अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०५१।६० मा मुद्रास्फीतिदर केही उच्च रहेको र प्रचलित व्याजदर पनि घटेका कारण यथार्थ कर्जा दरमा उल्लेख्य कमी आएको छ ।
१५. श्री ५ को सरकारको विकास खर्च बढ्न नसकेको अवस्थामा लचिलो मौद्रिक नीतिको कारण निजी क्षेत्रतर्फ विस्तारित भएको बैंक कर्जाले निजी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहित गर्नुका साथै यसबाट समग्र लगानीमा केही विस्तार भएको छ । आर्थिक वर्ष २०५१।६० मा आर्थिक वृद्धिदर २.३ प्रतिशत हुनुमा लगानीमा देखिएको उक्त विस्तारको केही भूमिका रहेको छ ।

१६. घाटामा रहेको शोधनान्तरलाई सुधार गरी करीब रु ३.५-४.० अर्बको शोधनान्तर बचत हासिल गर्ने लक्ष्य आर्थिक वर्ष २०५९।६० को मौद्रिक नीतिले राखेकोमा आर्थिक वर्षको प्रथम ११ महिनामा रु ५.१ अर्बको शोधनान्तर बचत भएको छ । आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्ममा यही स्तरको शोधनान्तर बचत रहेको अनुमान छ ।
१७. मुद्रास्फीतिदरलाई औसत ४.० प्रतिशतमा सीमित गर्ने मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेकोमा यो लक्ष्य पूर्णतया हासिल नहुने देखिए तापनि ठूलो अन्तरले लक्ष्यभन्दा फरक भने रहने देखिँदैन । आर्थिक वर्ष २०५९।६० को औसत मुद्रास्फीतिदर ४.८ प्रतिशत रहेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०५९।६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा अनिवार्य मौज्जात दुई चरणमा कटौती गरिने उल्लेख भएअनुसार २०५९ श्रावण ६ गतेदेखि लागू हुने गरी वाणिज्य बैंकहरूले आफ्नो ढुकुटीमा राख्नु पर्ने नगद अनुपात कुल निक्षेप दायित्वको ३ प्रतिशतबाट २ प्रतिशतमा झार्न थियो । मौद्रिक उपायको रूपमा दोस्रो चरणमा गरिने भनिएको अनिवार्य मौज्जात अनुपातमा कटौती नगरिएको पनि मुद्रास्फीतिदरलाई वाञ्छित स्तरमा कायम राख्ने उद्देश्यले नै हो । दोस्रो बजार कारोबार मार्फत संचित मुद्रा विस्तारमा कमी आएको कारणले समेत मुद्रास्फीतिदर ४.८ प्रतिशतमा सीमित राख्न सहयोग पुग्न गएको हो ।
१८. आर्थिक वर्ष २०५९।६० को मौद्रिक नीति मार्फत् औसत ५ प्रतिशतको व्याजदर अन्तरको प्रावधान हटाइएपछि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले निर्धारण गर्ने व्याजदर संरचना बढी प्रतिस्पर्धी हुनुकासाथै व्याजदरको अन्तर बढेको छैन ।
१९. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भएअनुरूप नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेका सरकारी ऋणपत्रहरू क्रमशः बैकिङ्ग तथा गैर-बैकिङ्ग क्षेत्रमा बिक्री गर्दै जाने आर्थिक वर्ष २०५९।६० को मौद्रिक नीतिको व्यवस्था अनुरूप आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को रु ५.९ अर्बको अधिविकर्षलाई बिक्रीयोग्य ट्रेजरी बिल्समा रुपान्तरण गरी बिक्रीको लागि दोस्रो बजारमा राखियो । यसले गर्दा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको सरकारी ऋणपत्रको अंश घट्न गएको छ । समयवाधि पुगेको ९ प्रतिशत व्याजदर रहेको विशेष ऋणपत्र रु ५५.९ करोड र ट्रेजरी बिल्स रु १.३५ अर्बको भुक्तानी नेपाल राष्ट्र बैंकको आग्रहमा श्री ५ को सरकारले गरेकोले नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको सरकारी ऋणपत्रको अंश घटाउन मद्दत पुगेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रको रकम २०५९ पौष मसान्तमा रु. १९.४ अर्ब अर्थात् आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को राजश्वको ४०.५ प्रतिशत रहेकोमा श्री ५ को सरकार तथा नेपाल राष्ट्र बैंकको अथक प्रयासबाट दोस्रो बजारमार्फत् बिक्री तथा श्री ५ को सरकारबाट भुक्तानी समेत भई अर्थतन्त्रको तरलता व्यवस्थापनको उद्देश्यले दोश्रो

बजारको कारोवारको लागि छुट्याइएको रु. १०.८ अर्ब बाहेक २०६० आषाढ मसान्तमा बाँकी रकम रु. ५.३ अर्ब रहेको छ जुन आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को राजस्वको १०.९ प्रतिशत भई कानूनी सीमाको हाराहारीमै कायम रहन गएको छ ।

२०. आर्थिक वर्ष २०५९।६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा रुग्ण उद्योगका लागि विनियोजित रु १.५ अर्ब पुनर्कर्जामध्ये उद्योगको लागि ५५ प्रतिशत र होटल व्यवसायको लागि ४५ प्रतिशत अंश छुट्याइएकोमा ९ वटा वाणिज्य बैंकहरु मार्फत जम्मा ४१ वटा उद्योग फर्म तथा होटलहरुलाई गरी करीब रु ५०.५ करोड पुनर्कर्जा प्रवाह भइसकेको छ । उद्योगहरुबाट पुनर्कर्जाको लागि बढी माग भए तापनि यस सम्बन्धी निर्धारित मापदण्ड त्यस्ता उद्योगले पूरा गर्न नसक्दा उद्योग क्षेत्रतर्फ लक्ष्य अनुरूप पुनर्कर्जाको रकम प्रवाह हुनसकेको छैन ।
२१. श्री ५ को सरकारले नेपाल राष्ट्र बैंकबाट अत्यधिक मात्रामा अधिविकर्ष उपयोग गर्दा मौद्रिक सन्तुलन खल्बलिन गई मौद्रिक उद्देश्यहरु हासिल गर्न कठिनाई हुने भएकोले श्री ५ को सरकारले अधिल्लो आर्थिक वर्षको खुद राजस्वको ५ प्रतिशत भन्दा बढी अधिविकर्ष उपयोग गर्न नपाउने व्यवस्था नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले गरेको छ । यद्यपि श्री ५ को सरकारले आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को सीमा (रु. २.३२ अर्ब) भन्दा बढी (रु ५.९ अर्ब) अधिविकर्ष उपयोग गर्‍यो र यसको प्रभाव मौद्रिक नीतिको लक्ष्य शोधनान्तरमा पर्न गयो । २०६० आषाढ मसान्तमा नेपाल राष्ट्र बैंकसँग श्री ५ को सरकारको रु २.१ अर्ब नगद बचत रहेकोले आर्थिक वर्ष २०५९।६० को अन्त्यमा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट श्री ५ को सरकारले कुनै अधिविकर्ष उपयोग गर्नु परेन ।
२२. वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वको लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको संचालनमा व्यावसायिकता अभिवृद्धि गर्न र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउने उद्देश्यहरु प्राप्तमा विरोधाभाष (conflict of interest) को स्थिति नआओस् भन्ने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०५९।६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा वाणिज्य बैंक र विकास बैंकहरुबाट नेपाल राष्ट्र बैंकका संचालकहरु फिर्ता गरिने उल्लेख भए बमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंकका प्रतिनिधिहरुलाई यी बैंकहरुबाट फिर्ता बोलाइसकिएको छ । यसैक्रममा श्री ५ को सरकारले पनि आफ्नो पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व भएका बाहेक अन्य वाणिज्य बैंकबाट आफ्ना संचालकहरुलाई फिर्ता बोलाइसकेको छ ।
२३. सरकारी संलग्नतामा रहेका दुई ठूला वाणिज्य बैंकहरु (नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक) को व्यवस्थापन करारमा दिने कार्य यथाशक्य चाँडो सम्पन्न गर्ने मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम २०५९।६० मा उल्लेख भए बमोजिम विश्व



बैंकको सहयोगमा यस सम्बन्धी कार्य अगाडि बढिरहेको छ । यस क्रममा नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन २०५९ श्रावण ६ गतेदेखि बैंक अफ स्कटलैण्ड (आयरलैण्ड) लि. को ICC Consulting को व्यवस्थापन समूहले लिई कार्य शुरु गरिसकेको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको हकमा विदेशी परामर्शदाता सम्मिलित व्यवस्थापन समूहले २०५९ माघ २ गतेदेखि कार्य संचालन गरिरहेको छ । नेपाल बैंक लिमिटेडमा नियुक्त व्यवस्थापन समूहले पेश गरेको बैंकको सुधार सम्बन्धी व्यवस्थापन योजना नेपाल राष्ट्र बैंक र विश्व बैंकबाट समेत स्वीकृत भइसकेको छ । यसैगरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको व्यवस्थापन समूहले आफ्नो व्यवस्थापन योजना र बजेट योजना स्वीकृतिका लागि नेपाल राष्ट्र बैंक समक्ष पेश गरिसकेको र यस बैंकबाट उक्त योजनालाई स्वीकृति प्रदान गर्ने क्रममा सहमतिका लागि विश्व बैंकमा पठाइएको छ । दुवै बैंकमा नियुक्त भएका व्यवस्थापन समूहहरुको कार्य र प्रगति अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्न आवश्यक व्यवस्था गरिएको छ ।

२४. बैंकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको बढ्दो निष्क्रिय कर्जालाई क्रमशः घटाउँदै लैजाने उद्देश्यले सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापनाका लागि विशेष ऐनको आवश्यकता भई सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी सम्बन्धी कानूनको मस्यौदा तर्जुमा गरी श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा पठाइसकिएको छ । त्यसैगरी प्रस्तावित सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापनार्थ आवश्यक पूँजी जुटाउने क्रममा श्री ५ को सरकारको ४० प्रतिशत, नेपाल राष्ट्र बैंकको १० प्रतिशत र बाँकी ५० प्रतिशत बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबाट पूँजी लगानी गर्ने सहमति भएको छ ।
२५. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ सुदृढ ढङ्गले अगाडि बढाउँदै लैजाने प्रतिवद्धता अनुरूप निक्षेप संकलन गर्ने बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुबीच कानूनी एकरूपता ल्याउने उद्देश्यले प्रस्तावित बैंक तथा वित्तीय संस्था ऐनको मस्यौदा श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालयमा पठाइसकिएको छ । साथै, मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण, सुरक्षित कारोवार र दामाशाही सम्बन्धी मस्यौदा विधेयकहरु समेत तयार गरी श्री ५ को सरकारमा पठाइसकिएको छ ।
२६. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको ऋण असुली ऐन, २०५८ लाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन उक्त ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिम श्री ५ को सरकारले २०६० आषाढ ५ गते ऋण असुली न्यायाधिकरणको गठन गरिसकेको छ । २०६० श्रावण १ गतेदेखि यस न्यायाधिकरणले काम शुरु गरे पश्चात् वाणिज्य बैंकहरुको खराब कर्जाको अनुपात घटाउन सहयोग पुग्न जाने विश्वास गरिएको छ ।

२७. कर्जा सूचना प्रणालीलाई कानूनी रूपमा बलियो बनाउन कर्जा सूचना नियमावली, २०५९ जारी भइसकेको छ । यस विनियमावलीको दफा ७ बमोजिम कर्जा सूचना निर्देशिका तर्जुमा गर्ने कार्य अन्तिम चरणमा पुगेको छ ।
२८. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण विनियमावली, २०५९ र स्थलगत निरीक्षण निर्देशिका, २०५९ चैत्र महिनादेखि लागू भइसकेका छन् । बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई सुदृढ गर्ने क्रममा नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति प्राप्त साना किसान सहकारी संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई साना किसान विकास बैंक मार्फत हुने व्यवस्था भइसकेको छ ।
२९. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ दफा ८६ को उपदफा (१) बमोजिम २०५८ चैत्र १ गतेदेखि नेपाल बैंक लि. को व्यवस्थापन नियन्त्रणमा लिई सोही दफाको उपदफा (२) बमोजिम व्यवस्थापन समिति गठन गरी सोही समितिमार्फत कारोवार संचालन भइरहेकोमा बैंकको आर्थिक अवस्था सुधारोन्मुख देखिएकोले उक्त बैंकमाथिको नियन्त्रण थप २ वर्षका लागि कायमै राखी सोही समितिलाई २ वर्षसम्म निरन्तरता दिइएको छ । त्यस्तै, नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ को उपदफा (१) बमोजिम २०५८ चैत्र ७ गतेदेखि लुम्बिनी बैंकको व्यवस्थापन नियन्त्रणमा लिई सोही दफाको उपदफा (२) बमोजिम एक व्यवस्थापन समिति गठन गरी सो समितिमार्फत कारोवार संचालन भइरहेको छ । तत्पश्चात बैंकको वित्तीय स्थिति सुधारोन्मुख देखिएको छ । आर्थिक वर्ष २०५९।६० को हरहिसाव लेखापरीक्षण गराई साधारण सभाबाट पारित गराउने र सर्वसाधारणलाई छुट्याइएको शेयर बिक्री वितरण गरी सर्वसाधारण शेयरधनीको समेत प्रतिनिधित्व भएको संचालक समितिबाट बैंक संचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउन बढीमा एक वर्षका लागि सो बैंक माथिको नियन्त्रण कायमै राखिएको छ ।
३०. कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको संचालन सक्षमता अभिवृद्धि गर्न मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम २०५९।६० मा उल्लेख भए बमोजिम विशेष अध्ययन कार्य भइरहेको छ ।
३१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बीच प्रतिस्पर्धा बढाउने र सर्वसाधारणलाई वित्तीय सेवाको पहुँच बढाउने उद्देश्यले मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम २०५९।६० मा विकास बैंकहरूलाई वित्तीय श्रोत संकलनको २० प्रतिशत सीमासम्म बचत खाता कारोवार गर्न दिने व्यवस्था भएअनुसार सो कार्य गर्न विकास बैंकहरूलाई अनुमति दिइसकेको र यी बैंकहरूले २०५९ चैत्र मसान्तसम्ममा रु. २४.७ करोड बचत संकलन गरिसकेका छन् ।

३२. ग्रामीण विकास बैंकहरूमा लागू भइरहेको ५-वर्षे संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत नाफामा रहेका ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई क्रमशः निजी क्षेत्रमा हस्तान्तरण गर्ने नीति अनुरूप पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकको निजीकरण गर्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत शेयर निजी क्षेत्रलाई हस्तान्तरण गर्ने निर्णय २०६० जेष्ठ २७ मा भइसकेको छ । ग्रामीण विकास बैंकहरूको संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम अन्तर्गत यी बैंकहरूमा कार्यकारी निर्देशकको चयन खुला प्रतियोगिताद्वारा गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढिरहेको छ ।
३३. चिया, अलैंची, शीतभण्डार जस्ता तोकिएका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरूकालागि आवश्यक पर्ने दीर्घकालीन पूँजीको अभाव नहोस् भन्ने उद्देश्यले मौद्रिक नीति २०५९।६० मा व्यवस्था भए बमोजिम नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक वर्ष २०५८।५९ को नाफाबाट रु १० करोड ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा जम्मा गरिसकेको छ । यसै सन्दर्भमा ग्रामीण स्वावलम्बन कोष कर्जा निर्देशिका, २०५७ मा समयसापेक्ष संशोधन गरी २०६० वैशाख १५ गतेदेखि लागू गरिएको छ ।
३४. विदेशमा रोजगारी गर्नका लागि जान चाहने व्यक्तिलाई वाणिज्य बैंकहरूबाट प्रवाह हुने रु. १ लाखसम्मको कर्जालाई विपन्न वर्गमा जाने कर्जा व्यवस्था अन्तर्गत समावेश गर्न निर्देशन दिइएको छ । रोजगार प्रवर्द्धन आयोगबाट यस सम्बन्धी कर्जा निर्देशिका जारी भई बैंक अफ काठमाण्डूलाई अगुवा बैंकको रूपमा कार्य गर्ने व्यवस्था भइसकेको छ ।
३५. वैदेशिक रोजगारीबाट आर्जन हुने विदेशी मुद्रा बढी भन्दा बढी परिवर्त्य मुद्रामा नै बैंकिङ्ग प्रणाली मार्फत स्वदेशमा भित्र्याउन प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले निजी क्षेत्रका संस्थाहरूलाई प्रचलित खरीद दरका अतिरिक्त प्रतिअमेरिकी डलर १५ पैसाको हिसाबले इजाजत प्राप्त (इप्रा) कमिशन प्रदान गरिने मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रम २०५९।६० ले गरेको व्यवस्थापश्चात् परिवर्त्य विदेशी मुद्रा संचितिमा सकारात्मक प्रभाव परेको छ । हाल वाणिज्य बैंकहरूका अतिरिक्त १९ संस्थाहरूले agent को रूपमा र एउटा संस्थाले प्रत्यक्ष रूपमा money transfer को कार्य गर्दै आएका छन् । साथै, money transfer कार्यलाई थप प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने उद्देश्यले प्रत्यक्ष र एजेण्टको रूपमा गरी १७ संस्थाहरूलाई यस सम्बन्धी कारोवारका लागि letter of intent प्रदान गरिसकिएको छ ।
३६. अन्य मुलुकहरूमा जस्तै नेपालमा पनि विदेशमा काम गर्ने जाने नेपालीहरूको पहिचान हुने गरी छुट्टै राहदानी जारी गर्ने व्यवस्था हुन आवश्यक भएकोले तत्काल यस्तो राहदानीको व्यवस्था नहुँदासम्म विद्यमान राहदानीमा “कामदार” भनी पहिचान हुने गरी विशेष छाप (स्ट्याम्प) लगाउने व्यवस्था गर्ने र भविष्यमा स्थायी

रुपमा छुट्टै राहदानी (Worker Passport) जारी गरी वैदेशिक रोजगारी अभिवृद्धि तथा सोको विप्रेषण औपचारिक माध्यमबाट बढाउने एवं शोधनान्तर तथ्याङ्कको परिमार्जन र विशुद्धता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यलाई सघाउ पुऱ्याउन श्री ५ को सरकारमा अनुरोध गरिसकिएको छ ।

३७. नेपाल राष्ट्र बैंक र पिपुल्स बैंक अफ चाइना बीच २०५९ आषाढ ३ मा सम्पन्न सम्भौता कार्यान्वयनको सिलसिलामा नेपाल भ्रमणमा आउने चिनियाँ पर्यटकहरुबाट वाणिज्य बैंक वा इजाजतपत्र प्राप्त निकायहरुले चिनियाँ मुद्रा युआन (Yuan) प्रचलित विनिमय दरमा खरीद गर्न सक्ने, वाणिज्य बैंकहरुले चीनको फाङ्गमु (खासा) स्थित बैंक अफ चाइनाको शाखामा युआन (Yuan) मा खाता खोल्न सक्ने, वाणिज्य बैंकहरुले खरीद गरेको युआन (Yuan) उक्त खातामा जम्मा गर्न पठाउन सकिने, वाणिज्य बैंकहरुले परिवर्त्य विदेशी मुद्रा विक्री गरी चिनियाँ मुद्रा युआन (Yuan) खरीद गर्न सक्ने र खरीद गरिएको युआन (Yuan) उक्त खातामा जम्मा गर्न सकिने, नेपाली निर्यातकर्ताहरुले चिनियाँ आयातकर्ताहरुबाट प्राप्त गरेको युआन (Yuan) पनि वाणिज्य बैंकहरुले उक्त खातामा जम्मा गर्न सक्ने र चीनबाट हुने आयात भुक्तानीको लागि उक्त खातामा रहेको युआन (Yuan) प्रयोग गर्न सकिने व्यवस्थाहरु गरिएको छ ।
३८. आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रममा उल्लेख भए अनुसार विदेशी लगानीकर्ताहरुले आ-आफ्नो लगानीबाट प्राप्त हुने लाभांश स्वदेश लैजानको लागि सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरु मार्फत सोभै फिर्ता लैजान पाउने सम्बन्धमा तथ्याङ्क प्रयोजनको लागि सम्बन्धित विदेशी लगानीकर्ताहरुले बैंकले तोकेको ढाँचा बमोजिमको सुरुमा एक पटक यस बैंकमा निवेदन दिनु पर्ने तथा तोकेको ढाँचा बमोजिमको निवेदन प्राप्त भएपछि यस बैंकबाट सम्बन्धित वाणिज्य बैंकको नाममा उपलब्ध गराइएको स्थायी सटही अनुमतिपत्रको आधारमा सम्बन्धित वाणिज्य बैंकले नै लाभांश वापतको सटही प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
३९. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा परिलक्षित केन्द्रीय बैंकका उद्देश्य तथा उत्तरदायित्वहरु सक्षमतापूर्वक बहन गर्न बैंकको सक्षमता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने, बैंकको संगठनात्मक सुधार तथा पुनरसंरचना सम्बन्धी कार्यहरुलाई अघि बढाउने, विद्यमान मानवीय संसाधन विकास नीतिमा आवश्यकतानुसार परिमार्जन गर्ने, बैंकको यान्त्रिकीकरण कार्यलाई अगाडि बढाउने तथा भुक्तानी प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक कार्यहरु भइरहेको छ । बैंकलाई चुस्त, दुरुस्त, आधुनिक र सुदृढ केन्द्रीय बैंकको रुपमा विकास गर्ने क्रममा संगठनात्मक संरचनालाई सान्दर्भिक, व्यावहारिक र प्रभावकारी बनाउन बैंकले समयानुकूल सुधारका प्रयासहरु गर्दै आएको छ । साथै, अधिकृत विशिष्टदेखि सहायक

पञ्चमसम्म विभिन्न श्रेणीका कुल १ सय ५४ पदहरु २०६० साल वैशाख १ गतेदेखि खारेज गरिएको छ ।

४०. बैंकको संगठनात्मक सुदृढीकरणका लागि कर्मचारीका आर्थिक-सामाजिक सुरक्षाका सम्भावनाहरु समेटेर २०५९ चैत्र महिनामा सार्वजनिक गरिएको सुविधायुक्त स्वेच्छिक अवकाश योजनाबाट बैंकको कुल दरवन्दीमा ३ सय ७० ले कमी आएको छ । बैंकमा पेशागत दक्षता र विशिष्टता अभिवृद्धि गरी बैंकको कार्य संचालन र सम्पादनमा अपेक्षित सुधार ल्याउन उत्कृष्ट शैक्षिक योग्यता भएका व्यक्तिहरुलाई बैंकको आवश्यकता अनुसार बैंक सेवामा नियुक्त गरिएको छ । साथै, जनशक्ति व्यवस्थापनको उद्देश्य पूरा गर्न बैंकले कर्मचारीहरुको सुविधा वृद्धि र वृत्ति विकासको अवसरलाई निरन्तरता दिदै आएको छ ।

### मौद्रिक नीतिका विद्यमान समस्याहरु

४१. मूल्य र शोधनान्तर स्थितिलाई प्रतिकूल नतुल्याई करीब ४ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्न विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई १२ प्रतिशतमा र संकुचित मुद्राप्रदायको वृद्धिदरलाई ११.८ प्रतिशतमा सीमित गरिने आर्थिक वर्ष २०५९।६० को मौद्रिक नीतिको लक्ष्य रहेकोमा शोधनान्तर स्थिति सुदृढ बन्दै गएको तर मूल्य स्थिति भने प्रक्षेपित वृद्धिदर भन्दा केही माथि नै रहेको र आर्थिक वृद्धिदर २.३ प्रतिशत मात्र रहेको स्थिति छ । मौद्रिक नीतिले अंगीकार गरेको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य विभिन्न कारणहरुले गर्दा अपेक्षित रुपमा हासिल गर्न नसकिएको पृष्ठभूमिमा आर्थिक वर्ष २०६०।६१ को लागि मुद्रास्फीति दरलाई निर्धारित सीमाभित्र कायम राखी देशको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य हासिल गर्न मौद्रिक नीतिबाट सक्दो योगदान पुऱ्याउन सक्नु पर्ने स्थिति यथावत छ ।
४२. यस बैंकले श्री ५ को सरकारबाट खरीद गरी आफ्नो स्वामित्वमा लिएको ऋणपत्रको रकम अघिल्लो आर्थिक वर्षको राजश्व आयको १० प्रतिशतमा सीमित हुनुपर्ने नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनमा व्यवस्था भएतापनि विगतमा भएका बजेट असन्तुलनका कारण हाल यस्तो अनुपात बढ्न गएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको यस्तो अधिक ऋणपत्र वित्तीय बजारको क्षमता भन्दा बढी परिमाणमा बिक्री गर्नुपर्दा त्यसबाट वित्तीय बजारमा असन्तुलन आउन सक्ने समस्या यथावतै रहेको छ । यसरी विगतमा उच्च घाटा बजेटको कार्यान्वयनको फलस्वरुप मौद्रिक व्यवस्थापनमा देखिने समस्यालाई न्यून गर्न श्री ५ को सरकारले घाटा बजेट व्यवस्थामा उल्लेख्य सुधार गर्नुपर्ने संरचनात्मक समस्या विद्यमान छ ।
४३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले प्रवाह गरेको ऋण समयमा असूल हुन नसकी निष्क्रिय कर्जाको परिमाण बढ्दै गएको छ । यस्तो स्थितिमा सुधार ल्याई बैकिङ्ग र वित्तीय

क्षेत्रको सुदृढतासँगै यस क्षेत्रप्रतिको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले यस बैंकले बैंकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रको नियमन, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण र अनुगमन सम्बन्धी कार्यहरू कार्यान्वयन गर्दै आएतापनि निष्क्रिय कर्जाको अनुपात अझै उच्च तहमा नै रहेको देखिन्छ । यसबाट वित्तीय र मौद्रिक क्षेत्र लगायत सरकारी वित्त तथा समष्टिगत आर्थिक संरचना र स्थितिमा समेत जोखिम र अस्थिरताजन्य समस्याहरू विद्यमान रहेका छन् ।

४४. हालका वर्षहरूमा बैंक र वित्तीय संस्थाहरूको तिब्र विकास र विस्तार भएको छ, तापनि अझै पनि अनौपचारिक वित्त प्रणाली देशमा व्याप्त रहेको छ । खासगरी औपचारिक वित्तीय प्रणालीबाट आवश्यक वित्तीय सेवाको परिपूर्ति हुन नसक्दा अनौपचारिक वित्तीय प्रणाली प्रबल बन्न जाने हुन्छ । वैदेशिक रोजगारीमा गएका नेपालीहरूबाट प्राप्त विप्रेषणको निकै ठूलो अंश अझै पनि अनौपचारिक प्रणालीमार्फत् देशमा भित्रिएको अनुमान रहेकोले बाह्य क्षेत्रमा समेत अनौपचारिक कारोवारहरू विद्यमान रहेको देखिन्छ । त्यसैले देशको वित्तीय सेवाको माग अनुरूप औपचारिक प्रणालीले सेवा आपूर्ति गर्न नसक्नु मौद्रिक र वित्तीय क्षेत्रको अर्को ठूलो संरचनात्मक समस्याको रूपमा रहेको छ ।
४५. व्याजदर निर्धारणमा स्वायत्तता प्रदान गरिएको १४ वर्ष भइसकेको तथा ठूलो संख्यामा बैंक र वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना भइसक्दा पनि निक्षेप र कर्जाको व्याजदर बीचको अन्तर अझै पनि उच्च नै रहेको कारण वित्तीय मध्यस्थीकरणको सक्षमतामा प्रश्न चिन्ह लागेको छ । धेरै भन्दा धेरै परिमाणमा निक्षेप आकर्षित गर्न तथा कर्जा प्रवाहमा समेत अपेक्षित विस्तार ल्याई औपचारिक वित्तीय प्रणालीको आकर्षण र सक्षमता अभिवृद्धि गर्न निक्षेप र कर्जाको व्याजदर बीचको अन्तरलाई अझ घटाउनु पर्ने समस्या विद्यमानै रहेको छ ।
४६. वित्तीय कारोवार गर्ने ठूलो संख्याका सहकारी संस्थाहरूलाई नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण गर्ने सक्षम आधिकारिक निकाय हालसम्म छैन । फलस्वरूप प्रभावकारी नियमन र सुपरिवेक्षणको अभावमा यी संस्थाहरूमा रहेको साधन र श्रोतको उपयोगमा सुनिश्चितता ल्याई वित्तीय प्रणालीप्रतिको विश्वसनीयता अभिवृद्धि गर्ने कार्यमा समस्या देखापरेको छ ।
४७. नेपालको बाह्य कारोवारतर्फ पनि विविध समस्याहरू देखापरेका छन् । व्यापार घाटा र चालू खाता घाटाको परिमाण उच्च रहेको छ, यद्यपि विप्रेषण आयको कारण शोधनान्तर स्थिति वचतमा रहेकोले विदेशी विनिमय संचितिको आयात धान्न सक्ने क्षमता सन्तोषजनक अवस्थामै रहेको छ । समष्टिगत आर्थिक स्थायित्वलाई प्रतिकूल प्रभाव नपार्ने उद्देश्यले हाल अवलम्बन गरिएको विनिमय प्रणालीको

उपादेयता एकातर्फ छ भने अर्कोतर्फ दिगो रूपमा कुल गार्हस्थ वचत, मूल्य स्थिरता तथा निर्यात क्षेत्रको अभिवृद्धिद्वारा देशको बाह्य आर्थिक कारोवार सम्बन्धी जोखिम न्यून गरी अर्थतन्त्रको सुदृढता सुनिश्चित गर्न योगदान दिनुपर्ने मौद्रिक र विदेशी विनिमय नीतिको अर्को महत्वपूर्ण भूमिका सफलीभूत पार्नुपर्ने स्थिति विद्यमानै रहेको छ ।

४८. देशको बैकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रको संस्थागत उत्तरदायित्व (corporate responsibility) को वर्तमान समष्टिगत अवस्था पनि समस्याग्रस्त नै रहेको देखिन्छ । वित्तीय तथा मौद्रिक नीतिमा सुधार गरी देशको वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व र सवलता सुनिश्चित गर्नुपर्ने उत्तरदायित्व निर्वाहको क्रममा केन्द्रीय बैंकले अंगिकार गरेका नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका मापदण्ड र आवश्यक व्यवस्थाहरु पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा ल्याई देशको वित्तीय प्रणालीका समस्त सरोकारवालाहरुको सर्वोत्तम हित प्रवर्द्धन गर्ने अठोट र प्रतिवद्धताको कार्यान्वयनमा केही समस्याहरु विद्यमान रहेको देखिन्छ ।

### आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप तथा कार्यक्रम

४९. मुद्रास्फीतिदरलाई वाञ्छित सीमाभित्र कायम राख्ने तथा मुलुकको विदेशी विनिमय संचितिमा अनावश्यक ह्रास (depletion) हुन नदिने गरी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि मौद्रिक नीतिको स्वरूप निर्धारण गरिएको छ । यो मौद्रिक नीतिको उद्देश्य आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्वलाई प्राथमिकताका साथ सुदृढ गर्ने तथा समष्टिगत आर्थिक परिसूचकहरुलाई अनुकूल बनाइराख्ने रहेको छ । साथै, वित्तीय मध्यस्थीकरणको स्तर र सक्षमता अभिवृद्धिद्वारा नेपालको विकासोन्मुख अर्थतन्त्रलाई आवश्यक पर्ने मौद्रिक तरलताको व्यवस्थापन गरी कर्जा ब्याजदरलाई उपयुक्त स्तरमा राख्ने उद्देश्य पनि यस मौद्रिक नीतिको रहेको छ ।
५०. मौद्रिक नीतिको प्रमुख लक्ष्य आर्थिक स्थायित्वलाई सुनिश्चित गरी आर्थिक वृद्धिदर अभिवृद्धि गर्ने र आन्तरिक मूल्यलाई स्थिर बनाइराख्ने उद्देश्यले नेपाली रुपैयाँको भारतीय मुद्रासँगको स्थिर विनिमयदर प्रणालीलाई कायमै राखिएको छ । स्थिर विनिमयदर प्रणालीको सन्दर्भमा मौद्रिक नीतिको लक्ष्य यथार्थ विनिमय दरलाई अधिमूल्यत वा अवमूल्यत हुन नदिई स्थिर बनाइराख्ने भएकोले आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिको लक्ष्य पनि यथार्थ विनिमय दरलाई स्थिर बनाइ राख्नु नै हुनेछ ।
५१. मौद्रिक नीतिको अन्तिम लक्ष्यहरु (ultimate targets)-मूल्य स्थिरता र शोधनान्तर सुदृढीकरण-र मौद्रिक उपकरण बीचको अन्तरिम लक्ष्यको रूपमा मौद्रिक र कर्जा सम्बन्धी योगाङ्कहरु (मुद्रा प्रदाय तथा आन्तरिक कर्जा) लाई लिइने छ । मौद्रिक

नीतिको अन्तिम लक्ष्यसँग अन्तरिम लक्ष्यको तालमेल मिलाई राख्न मौद्रिक कार्यक्रमलाई संचालनमा ल्याइने छ । यस कार्यलाई अगाडि बढाउन तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण कार्यदल गठन गरिसकिएको छ ।

५२. मौद्रिक नीतिको अन्तरिम लक्ष्य हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउन संचित मुद्राको प्रमुख श्रोतको रूपमा रहेको नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद आन्तरिक सम्पत्ति (net domestic assets, NDA) लाई मौद्रिक नीतिको संचालन लक्ष्य (operating target) को रूपमा प्रयोग गरिने छ ।
५३. मौद्रिक नीतिका अन्तिम लक्ष्यहरु प्राप्त गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको खुद आन्तरिक सम्पत्तिलाई वाञ्छित सीमाभित्र राख्न खुला बजार कारोबार, अल्पकालीन व्याजदर लगायतका मौद्रिक उपकरणहरुलाई प्रमुख मौद्रिक उपायको रूपमा लिइने छ । खुला बजार कारोबार मार्फत् नेपाल राष्ट्र बैंकले बैकिङ्ग क्षेत्रमा तरलता प्रवाह तथा प्रशोचन गर्दै आएकोमा अल्पकालीन तरलता व्यवस्थापनका लागि यसलाई अझ प्रभावकारी रूपमा प्रयोगमा ल्याइने छ । ट्रेजरी बिलको दोस्रो बजार कारोबारलाई अझ प्रभावकारी बनाइने छ । वाणिज्य बैंकहरुको लागि स्थायी तरलता सुविधाको रूपमा ट्रेजरी बिलको रिपो (रि-पर्चेज) सुविधालाई कायमै राखिने छ ।
५४. हाल वाणिज्य बैंकहरुले स्वदेशी चल्ती निक्षेप तथा बचत निक्षेप दायित्वको ७.० प्रतिशत र स्वदेशी मुद्दती निक्षेप दायित्वको ४.५ प्रतिशत नेपाल राष्ट्र बैंकमा अनिवार्य मौज्दात अनुपात कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यसका साथै वाणिज्य बैंकहरुले कुल स्वदेशी निक्षेप दायित्वको २ प्रतिशत आफ्नो ढुकुटीमा मौज्दात राख्नुपर्ने व्यवस्था पनि छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा नेपाल बैंक लिमिटेडमा व्यवस्थापन सुधारको प्रक्रिया कार्यान्वयनमा रहेको र वाणिज्य बैंकहरु आफ्नो वित्तीय साधनको व्यवस्थापन गर्न आफै सक्षम रहेको परिप्रेक्ष्यमा वाणिज्य बैंकहरुले आफ्नो ढुकुटीमा मौज्दात राख्नुपर्ने २ प्रतिशतको उपरोक्त प्रावधान हटाइएको छ । विभिन्न निक्षेप दायित्वमा लगाइएका अनिवार्य मौज्दात अनुपातहरुलाई सरलीकृत र एकीकृत बनाउनु पर्ने आवश्यकताको सन्दर्भमा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि वाणिज्य बैंकहरुले नेपाल राष्ट्र बैंकमा आफ्नो कुल निक्षेप दायित्वको ६ प्रतिशत अनिवार्य मौज्दातको रूपमा राख्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
५५. ट्रेजरी बिलको रिपो समेत गरी खुला बजार कारोबार व्याजदरहरु बजारद्वारा निर्धारित हुने भएकाले बैंकदरलाई मौद्रिक नीतिको अडान (stance) को संकेतस्वरूप प्रयोग गरिदै लगिने छ । हाल बैंकदर ५.५ प्रतिशतमा नै कायम गरिने छ । आर्थिक वर्ष २०५८/५९ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०५९/६० मा मुद्रास्फीति दर केही उच्च रहेकोले पनि हाल बैंकदरमा परिवर्तन नगर्ने नीति लिइएको हो ।



५६. विद्यमान मौद्रिक योगाङ्कहरूमा केन्द्रीय बैंक र वाणिज्य बैंकहरूको तथ्याङ्क मात्र समावेश गरी मौद्रिक सर्वेक्षण बनाइने गरेकोमा गैर-बैंकिङ्ग वित्तीय क्षेत्रको विकास र विस्तारको गति तीव्रतर भइरहेको वर्तमान सन्दर्भमा त्यस्ता संस्थाहरूको कारोवार समेत मौद्रिक योगाङ्कहरूमा समावेश गरी बैंकिङ्ग सर्वेक्षण तयार गर्ने आधारभूत पूर्वाधारको रूपमा ती संस्था सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलन र प्रशोधन कार्यलाई उच्च प्राथमिकताकासाथ अगाडि बढाइने छ ।
५७. नेपाल राष्ट्र बैंकले मौद्रिक नीति, वित्तीय नीति लगायत समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापनमा खेल्नुपर्ने महत्वपूर्ण उत्तरदायित्व सक्षम रूपमा निर्वाह गर्न आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कहरू निर्धारित समयमा प्राप्त हुन नसकेका कारण मौद्रिक नीति निर्धारण गर्न, विभिन्न प्रकाशनहरू समयमा प्रकाशन गर्न तथा समष्टिगत आर्थिक विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्न कठिनाइ परेकोले यस बैंकलाई तथ्याङ्क पेश गर्नुपर्ने जिम्मेवारी रहेका सम्पूर्ण बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पेश गर्नुपर्ने तथ्याङ्कमा शिघ्रता ल्याउन आवश्यक enforcement को व्यवस्था कार्यान्वयन गरिनेछ ।
५८. वाणिज्य बैंकहरूले अल्पकालको लागि तरलताको अभाव भएको अवस्थामा नेपाल राष्ट्र बैंकले संचालन गरेको दोस्रो बजारमा ट्रेजरी बिल रिपो मार्फत बढीमा ७ दिन सम्मका लागि ऋण लिने गरेका छन् । हाल यस्तो कर्जाको व्याजदर ट्रेजरी बिल्सको भारित औसत व्याजदरमा ०.५ प्रतिशत थपगरेर निर्धारण गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूले एक आपसमा कर्जा लिई तरलता आपूर्ति गर्नु पर्ने र यसरी तरलताको आपूर्ति हुन नसके मात्र वाणिज्य बैंकहरू नेपाल राष्ट्र बैंकमा आउनु पर्ने वातावरण सिर्जना गर्न यस्तो व्याजदर तोकिने गरेको छ । ट्रेजरी बिल्सको व्याजदरमा समय-समयमा आइरहने उतार-चढावका कारण रिपोदरमा उचित तवरले समायोजन नगर्ने हो भने यो सुविधाको औचित्य नरहने भएकोले समग्र मौद्रिक तरलता अध्ययन गरी मौद्रिक लक्ष्य प्राप्तिका लागि आवश्यकता अनुसार रिपो व्याजदरमा परिमार्जन गरिनेछ ।
५९. सरकारी ऋणपत्रमा लगानी गर्न चाहने लगानीकर्ताहरूलाई थप वित्तीय उपकरणहरू उपलब्ध गराउन विद्यमान ९१ दिने र ३६४ दिने ट्रेजरी बिल्स बाहेक अन्य अल्पकालीन ट्रेजरी बिल्स पनि बोलकबोल प्रथाद्वारा निश्काशन गरिने व्यवस्था मिलाइने छ । यसबाट बजारमा आधारित व्याजदर निर्धारण भई आर्जनरेखा मापदण्ड (benchmark yield curve) निर्माण गर्न सहयोग पुग्न जाने देखिन्छ ।
६०. हाल ट्रेजरी बिल्स मात्र बोलकबोल प्रथाबाट जारी भइरहेको सन्दर्भमा श्री ५ को सरकारका दीर्घकालीन ऋणपत्रहरूलाई पनि बजारबाट निर्धारित व्याजदरमा

निष्काशन गर्न यस्ता ऋणपत्रहरूलाई प्रतिस्पर्धात्मक प्रक्रिया अपनाई बोलकबोल प्रथाद्वारा निष्काशन गर्ने प्रक्रियाको थालनी गरिनेछ ।

६१. सरकारी ऋणपत्रमा लगानीकर्ताहरूको आकर्षण बढाई सरकारी ऋण व्यवस्थापनमा सक्षमता बढाउन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि आवधिक सरकारी ऋणपत्र निष्काशन तालिका (issue calendar) सार्वजनिक गरिनेछ र यस सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी बैंकको वेभसाइटमा राखिनेछ । सरकारी ऋणपत्रको कारोवार प्रणालीलाई सरल तथा पारदर्शी बनाई विद्यमान दोश्रो बजार प्रणालीको सुदृढिकरण गरिनेछ । सरकारी ऋणपत्रहरूलाई दोश्रो बजारबाट सरल तरीकाबाट खरीद बिक्री हुन सक्ने बनाउन ऋणपत्रहरूलाई क्रमशः बजारयोग्य ऋणपत्रको रूपमा परिणत गर्दै लगिनेछ । नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको श्री ५ को सरकारको ऋणपत्रहरूको मौज्जातलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ७५ ले तोके वमोजिम वाञ्छित सीमाभित्र राख्न बैंकको स्वामित्वमा रहेका ऋणपत्रहरूलाई क्रमशः दोश्रो बजार मार्फत् बिक्री गर्दै लगिनेछ ।
६२. सरकारी ऋणपत्र व्यवस्थापनलाई चुस्त तथा प्रभावकारी बनाउन प्रमाणपत्र बिनाको (scripless) सरकारी ऋणपत्र निष्काशन प्रणालीको प्रारम्भ गर्न आधारभूत संरचना तयार गरिनेछ ।
६३. रुग्ण उद्योगहरूलाई पुनरोत्थान गर्ने नीति अनुरूप आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा पुनर्कर्जाको निम्ति रु १ अर्ब ५० करोड विनियोजन गरिएकोमा हालसम्म वार्षिक ३ प्रतिशत ब्याजदरमा रु ५०.५ करोड पुनर्कर्जा उपलब्ध गराइसकिएको छ । रुग्ण उद्योगहरूलाई थप सहूलियत दिने र पुनरोत्थान गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०६०।६१ मा रुग्ण उद्योगहरू (औद्योगिक क्षेत्रमा रहेका उद्योगहरू समेत) का लागि वाणिज्य बैंकहरूलाई रु. १ अर्ब ५० करोडको पुनर्कर्जा उपलब्ध गराइने छ । यसरी उपलब्ध गराइने पुनर्कर्जाको ब्याजदर हालको ३ प्रतिशतवाट घटाई २ प्रतिशत गरिएको छ भने सोही अनुरूप वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पनि आफ्ना ऋणीहरूवाट लिने ब्याजदरलाई हालको ६.५ प्रतिशतवाट घटाई ५.५ प्रतिशत कायम गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । वाणिज्य बैंकहरूले यस बैंक समक्ष पुनर्कर्जा माग गर्दा रुग्ण उद्योग पुनरोत्थान मूल समितिले निर्धारण गरेको मापदण्ड पूरा गरेको व्यहोरा प्रमाणित गरी त्यस्ता उद्योगहरूमा प्रवाहित कर्जाका लागि बैंकहरूले पुनर्कर्जाको माग गर्नुपर्नेछ । केही समयको लागि भएपनि ब्याजदरमा कमी ल्याई कठिन परिस्थितिमा रहेका उद्यमी व्यवसायीहरूलाई राहत पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले लगातार तेश्रो पटक पुनर्कर्जा सम्बन्धी यो व्यवस्था गरेको छ ।

६४. नेपाल राष्ट्र बैंकको निर्देशन अनुसार प्राथमिकता क्षेत्र तथा विपन्न वर्गतर्फ प्रवाहित गर्नुपर्ने कर्जा रकम पूरा नभएमा २५ प्रतिशतसम्म नपुग रकममा लागेको हर्जाना आर्थिक वर्ष २०५९/६० का लागि पनि माफी गरिनेछ ।

### वित्तीय क्षेत्र तथा विदेशी विनिमय क्षेत्रमा सुधार

६५. वित्तीय क्षेत्रको सवलता, प्रभावकारिता एवं स्थायित्व सुदृढ पार्न, भुक्तानी प्रणालीलाई सुरक्षित, स्वस्थ र कुशल बनाउन तथा नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ मा व्यवस्था भएका समग्र उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न चुस्त, सक्षम र व्यवस्थित केन्द्रीय बैंक विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता अनुरूप बैंकलाई आवश्यक पर्ने दक्ष र सक्षम जनशक्तिको दीर्घकालीन आवश्यकता पहिचान गर्ने र जनशक्ति विकासका लागि आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण संयन्त्रहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा विश्व बैंकको सहयोगमा परामर्शदाताहरूबाट भइरहेको अध्ययनको आधारमा नेपाल राष्ट्र बैंकको पुनर्संरचनाको कार्य कार्यान्वयन गरिने छ ।
६६. बैकिङ्ग क्षेत्रमा रहेको निष्क्रिय कर्जालाई क्रमशः घटाउँदै लैजाने उद्देश्यले सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी स्थापनार्थ गृहकार्य भइरहेको छ । श्री ५ को सरकारको आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को आयव्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्यमा सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनी सम्बन्धी कानून ६ महिनाभित्र तर्जुमा गरिने व्यहोरा उल्लेख भएको तथा उक्त कम्पनी स्थापनाको लागि रु. १५ करोड विनियोजन समेत गरिएको छ । यसबाट निकट भविष्यमै यस कम्पनीको स्थापना भई बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा रहेको निष्क्रिय कर्जाको मात्रा घटाउन सघाउ पुग्न जाने विश्वास गरिएको छ ।
६७. वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रवाह गरेको कर्जा सम्बन्धी सूचना प्राप्त गर्न, प्राप्त सूचनालाई वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बीच आदान प्रदान गर्न, समयमा कर्जा नतिर्ने वा कर्जा दुरुपयोग गर्ने ऋणीहरूको नामावली ठीक, दुरुस्त र अद्यावधिक गरी उपलब्ध गराउन, बैंकले तोकेको सीमाभन्दा बढी रकम लगानी गर्नु वा कर्जा दिनु अघि सूचना लिन, कालोसूचीमा राख्न तथा कारबाही गर्न र यस सम्बन्धमा निर्देशन अनुसार वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले गरे नगरेकोबारे निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गरी यस बैंकलाई प्रतिवेदन पेश गर्ने प्रयोजनका लागि एउटा छुट्टै कम्पनीको रूपमा कर्जा सूचना केन्द्रको स्थापना गर्न जरुरी देखिएको छ । वर्तमान कर्जा सूचना केन्द्रले वाणिज्य बैंकहरू र राष्ट्रियस्तरका विकास बैंकहरूलाई मात्र सेवा दिइरहेकोले सम्पूर्ण बैकिङ्ग तथा वित्तीय क्षेत्रलाई समेट्न सक्ने सक्षम कर्जा सूचना केन्द्रको आवश्यकता पूरा गर्न वर्तमान कर्जा सूचना केन्द्रलाई प्रतिस्थापन गरी यसको सम्पूर्ण सम्पत्ति तथा दायित्व नयाँ कर्जा

सूचना केन्द्रमा हस्तान्तरण हुने गरी कानूनी अस्तित्व भएको पब्लिक लि. कम्पनीको रूपमा एक कर्जा सूचना केन्द्रको स्थापना यस आर्थिक वर्ष भित्र गरिने छ ।

६८. विगतमा साख मूल्यांकन संस्था (Credit Rating Company) स्थापना सम्बन्धी पहल गरिएको भए तापनि यस सम्बन्धी आवश्यक कानूनी संरचना, संस्थाको लागि चाहिने पूँजी तथा कार्य प्रणालीजस्ता विषयमा पूर्वाधार तयार गर्न बाँकी नै रहेकोले यस वर्ष ती कार्यहरू पूरा गरी साख मूल्यांकन संस्था स्थापना गर्ने प्रबन्ध मिलाइने छ ।
६९. वाणिज्य बैंकहरूले जोखिम-भारीत सम्पत्तिको आधारमा कायम गर्नुपर्ने न्यूनतम पूँजीकोषतर्फ आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि आफ्नो कुल जोखिम-भारीत सम्पत्तिको न्यूनतम १२ प्रतिशत कुल पूँजीकोष जसमध्ये न्यूनतम ६ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था भइरहेकोमा विद्यमान केही असहज परिस्थितिलाई ध्यानमा राखी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि न्यूनतम ११ प्रतिशत कुल पूँजीकोष जसमध्ये न्यूनतम ५.५ प्रतिशत प्राथमिक पूँजीकोष कायम गर्नुपर्ने र आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि मात्र कुल पूँजीकोष न्यूनतम १२ प्रतिशत जसमध्ये प्राथमिक पूँजीकोष न्यूनतम ६ प्रतिशत कायम गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट वाणिज्य बैंकहरूलाई केही राहत हुनजाने अपेक्षा गरिएको छ ।
७०. विद्यमान व्यवस्था वमोजिम न्यूनतम २५ प्रतिशत व्याज भुक्तानी गरी तथा अन्य आवश्यक प्रक्रियाहरू पूरा गरेपछि मात्र कर्जा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्नुपर्ने र त्यस्तो कर्जाको लागि न्यूनतम १२.५ प्रतिशत कर्जा नोक्सानी व्यवस्था कायम गरे पुग्ने व्यवस्था रहेकोमा उक्त व्यवस्थालाई यथावत कायम राखी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि लागू हुने गरी उपरोक्त वमोजिमको न्यूनतम २५ प्रतिशत व्याज भुक्तानी नभएको अवस्थामा पनि बैंकहरू स्वयंले कर्जा पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गर्न सक्ने तर त्यस्तो पुनर्तालिकीकरण वा पुनर्संरचना गरिएको कर्जाको लागि साविकको भाखा नाघेको अवधिको आधारमा प्रचलित व्यवस्था वमोजिम कर्जा नोक्सानीको लागि व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
७१. ग्रामीण विकास बैंकहरूमा लागू गरिएको संरचनात्मक सुधार कार्यहरूलाई जारी राखिने छ । यस क्रममा सुधार पछि नाफामा आएको पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, विराटनगरलाई पनि पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक, बुटवलका लागि अपनाइएको प्रक्रिया अनुरूप निजीकरण गरिने छ । ग्रामीण क्षेत्रमा लघु वित्त संस्थाहरूको कारोबारलाई प्रोत्साहित गर्न र यस्ता संस्थाहरूलाई वित्तीय श्रोतको अभाव नहोस् भन्ने उद्देश्यले वाणिज्य बैंकहरूबाट ती संस्थाहरूमा प्रवाह हुने कर्जालाई विपन्न वर्गमा जाने कर्जामा गणना गरिने व्यवस्थालाई कायमै राखिनेछ ।

७२. चिया, अलैची, शीतभण्डार जस्ता तोकिएका प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रहरूकालागि आवश्यक पर्ने दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पूरा गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकले आर्थिक वर्ष २०६१/६१ मा पनि मुनाफाको ५.० प्रतिशत बराबरको रकम ग्रामीण स्वावलम्बन कोषमा जम्मा गर्नेछ ।
७३. हाल एसियाली विकास बैंकको सहयोगमा अन्तर्राष्ट्रिय लेखापरीक्षण संस्थाबाट कृषि विकास बैंक र नेपाल औद्योगिक विकास निगमको विशेष अध्ययन कार्य भइरहेको छ । सो अध्ययन प्रतिवेदन तथा यस बैंकबाट गरिएको ती संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण प्रतिवेदनको आधारमा ती संस्थाहरू सम्बन्धी आवश्यक निर्णय गरिने छ ।
७४. नेपाल विश्व व्यापार संगठनको सदस्यता लिने क्रममा रहेकोले उक्त संगठनको सदस्यतासँगै नेपालको बैंकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिस्पर्धा बढ्न जाने भएको सन्दर्भमा नेपाल राष्ट्र बैंकले बैंकिङ्ग र वित्तीय क्षेत्रमा अवलम्बन गरेको नियमन, निरीक्षण र सुपरिवेक्षण लगायतका सुधारात्मक कार्यहरूबाट यो क्षेत्रलाई स्वस्थ र सक्षम बनाउन सहयोग पुग्न गएको सन्दर्भमा यो कार्यलाई आउँदा दिनहरूमा अझ सुदृढ बनाउँदै वित्तीय क्षेत्रको विकास, स्थायित्व र क्षमता अभिवृद्धि गरी अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको प्रतिस्पर्धात्मक अवस्थामा उत्र्न सक्ने बनाउने प्रक्रिया जारी राखिनेछ ।
७५. विगत केही वर्षयता संयुक्त लगानीका वाणिज्य बैंकहरू भित्रिने क्रम रोकिएको छ भने केही विदेशी लगानी फिर्ता गएको पनि छ । संयुक्त लगानीमा वाणिज्य बैंक स्थापनाका लागि ६७ प्रतिशतसम्म विदेशी पूँजी लगानी गर्न सकिने व्यवस्था रहेकोमा निकट भविष्यमा नै नेपाल विश्व व्यापार संगठनको सदस्य हुने सम्भावना तथा वित्तीय उदारीकरणको परिप्रेक्ष्यमा वित्तीय क्षेत्रमा स्वस्थ प्रतिस्पर्धाका अतिरिक्त नयाँ प्रविधि, सेवा एवं उपकरणको विस्तारका लागि समेत प्रतिष्ठित विदेशी बैंकहरूको आवश्यकता र अनुरोधलाई दृष्टिगत गरी उपरोक्त पूँजी लगानीको अनुपातलाई बढोत्तरी समेत गर्न सकिनेछ ।
७६. बैंक तथा वित्तीय संस्था र सम्पत्ति व्यवस्थापन कम्पनीका साथै मुद्रा शुद्धीकरण नियन्त्रण, सुरक्षित कारोवार र दामासाही सम्बन्धी विधेयकहरूलाई कानूनी रूप दिन श्री ५ को सरकार समक्ष अनुरोध गरिए अनुरूप आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को आयव्ययको सार्वजनिक जानकारी वक्तव्य मार्फत यस सम्बन्धी प्रतिवद्धता श्री ५ को सरकारबाट आइसकेकोले वित्तीय क्षेत्रको कानून सुधार कार्यले गति लिने र वित्तीय क्षेत्रको नियमन लगायत संस्थागत विकासमा थप योगदान पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ ।

७७. बैकिङ्ग क्षेत्रको विस्तार तथा वाणिज्य बैंकहरूले प्रयोग गर्ने प्रविधि एवं वित्तीय बजारमा देखिएको प्रतिस्पर्धात्मक स्थितिलाई ध्यानमा राखी नेपाल राष्ट्र बैंकको सुपरिवेक्षकीय भूमिकालाई अरु सक्षम र सुदृढ बनाइने छ । यस क्रममा गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण निर्देशिका आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को दोस्रो त्रयमास भित्र तयार गरी लागू गरिनेछ । गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण कार्यलाई अभै प्रभावकारी बनाउन वाणिज्य बैंकहरूबाट तथ्यांकीय सूचना कम्प्युटरका माध्यमबाट सिधै प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाइने छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको आन्तरिक प्रयोजनको लागि वाणिज्य बैंकहरूको अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड CAMELS (Capital, Assets, Management, Earnings, Liquidity and Sensivity) अनुरूपको Rating कार्यलाई निरन्तरता दिँदै Rating मा कमजोर देखिएका बैंकहरूको समष्टिगत निरीक्षण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
७८. निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप सम्पादन गर्नका लागि Basel Committee on Banking Supervision ले तयार पारेको New Capital Accord-Basel II को नेपालको परिप्रेक्ष्यमा प्रभावकारिता अध्ययन गरी सो सम्बन्धी अवधारणापत्र तयार गरिनेछ ।
७९. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू उपर नेपाल राष्ट्र बैंकको निगरानी प्रक्रियालाई अभै बढी सुदृढ, सरल, परिणाममुखी र नियमित बनाउँदै जानुपर्ने यथार्थलाई हृदयङ्गम गरी निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन घना वित्तीय संस्थाहरू भएका क्षेत्रहरूमा छुट्टै सुपरिवेक्षण कार्यालय स्थापना गर्ने नीति अनुरूप यस सम्बन्धी अध्ययन पुरा भई आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा चितवनमा नेपाल राष्ट्र बैंकको बैंक तथा वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण एकाई स्थापना गरिने छ । यस एकाईको प्रमुख जिम्मेवारी त्यस क्षेत्रका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको नियमित निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गरी केन्द्रमा रहेका सम्बन्धित विभागका काममा सहयोग पुऱ्याउनु रहने छ ।
८०. सरकारी तथा अर्द्धसरकारी वित्तीय संस्थाहरूमा निष्क्रिय कर्जाको अनुपात उच्च रहेको छ । यस्तो अनुपातमा कमी ल्याउन नियमन सम्बन्धी व्यवस्थाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ । कर्तव्य तथा दायित्वबाट पन्छिने प्रवृत्तिले नभई सकारात्मक सोच र धारणाबाट अभिप्रेरित भई असूलीका लागि सम्भव भएसम्मका सम्पूर्ण प्रयासहरू नेपाल राष्ट्र बैंकको तर्फबाट जारी राखिनेछ तथा निष्क्रिय कर्जाको अनुपातमा कमी ल्याउन गरिने सम्पूर्ण कामकारवाहीहरूलाई यस बैंकको पूर्ण समर्थन र सहयोग रहनेछ ।

८१. निजी तथा औपचारिक तवरले विदेश भ्रमणमा (भारत बाहेक) जाने नेपाली नागरिकलाई राहदानी बापत एक आर्थिक वर्षमा एक पटक सटही प्रदान गर्दा हालसम्म भ्रमणमा जाने मुलुकको वर्गीकरण अनुसार अमेरिकी डलर (क) १,००० र (ख) २,००० सम्मको सटही प्रदान गरिदै आइराखेकोमा अब उपरान्त अमेरिकी डलर १,००० सम्म मात्र सटही पाइने मुलुकहरूको भ्रमणको हकमा पनि अमेरिकी डलर २,००० सम्मकै सटही सुविधा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ । यस व्यवस्थाबाट विदेश भ्रमणमा जाने अधिकांश नेपाली नागरिकहरूलाई सहज रूपमा पर्याप्त सटही सुविधा प्राप्त हुन गई नेपाली रुपैयाँलाई क्रमिक रूपमा परिवर्त्य गर्दै लैजाने नीतितर्फको एक थप कदम हुने अपेक्षा गरिएको छ । साथै, चालू खाता अन्तर्गत पर्ने कारोवारहरूको लागि आवश्यक सटही सुविधा वाणिज्य बैंकहरूमार्फत् सोभै प्रदान नहुने अवस्थाहरूको हकमा यस बैंकमार्फत् सटही प्रदान गरिने छ ।
८२. आर्थिक वर्ष २०४१/५० देखि केही तोकिएका वस्तुहरू परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाउने व्यवस्था रहेको र विभिन्न मितिहरूमा गरिएको संशोधन सहित हाल सो सूचीमा ३३ वटा वस्तुहरू रहेका छन् । मुलुकको विदेशी विनिमय संचितिको संरचना, उद्योगहरूलाई प्राप्त हुने फाइदा, उद्योगहरूको मूल्य अभिवृद्धि (value addition) तथा प्रतिस्पर्धात्मकतामा पर्ने प्रभाव, निर्यात अभिवृद्धिका सम्भावना आदि विषयहरूलाई दृष्टिगत गरी सो सूचीमा केही वस्तुहरू थप गरिने छ । यसबाट ती वस्तुहरू आयात गर्ने नेपाली उद्योगहरूको लागत मूल्यमा कमी आई अर्थतन्त्रमा सकारात्मक योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
८३. प्रतीतपत्र वा अग्रिम भुक्तानी प्राप्त नभएको अवस्थामा पनि निर्यातकर्ताहरूले निर्यात गर्न सक्नु भन्ने अभिप्रायले CAD (Cash Against Document) को माध्यमबाट एक पटकमा बढीमा ५० हजार अमेरिकी डलरसम्मको निर्यात गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको र यस प्रयोजनका लागि निर्यात रकममा २५ प्रतिशतले हुन आउने रकम बैंक ग्यारेन्टी हुनुपर्ने व्यवस्थाबाट निर्यातकर्ताहरूलाई सुविधा पुगिरहेको तथा हालसम्म निर्यात भुक्तानी समयमा प्राप्त नहुने कुनै पनि स्थिति नआएको वास्तविकतालाई दृष्टिगत गरी आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि लागू हुनेगरी निर्यात परिमाणलाई विद्यमान ५० हजार अमेरिकी डलरबाट १ लाख अमेरिकी डलरमा बृद्धि गरी निर्यातकर्ताहरूले पेश गर्नु पर्ने बैंक ग्यारेन्टीको रकम विद्यमान २५ प्रतिशतबाट घटाई १० प्रतिशतमात्र कायम गरिएको छ । यसबाट निर्यातकर्ताहरूको लागतमा कमी आई निर्यात प्रतिस्पर्धात्मकता अभिवृद्धि गर्नमा अनुकूल योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
८४. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी हुने गरी तेस्रो मुलुकबाट आयात गर्दा अनिवार्य रूपले प्रतीतपत्रको माध्यमबाट मात्र आयात गर्नुपर्ने व्यवस्थामा संशोधन गरी केही वर्ष

अगाडिदेखि बढीमा ३ हजार अमेरिकी डलरसम्म ड्राफ्ट/टी.टी. को माध्यमबाट पनि आयात गर्न सकिने व्यवस्था भई आएकोमा सानोतिनो रकमका प्रतितपत्र कारोवारहरु गर्न विदेशस्थित निर्यातकर्ताहरु त्यति तत्पर नहुने र Correspondent Bank हरुले अत्यधिक शुल्कहरु लिने गरेको यथार्थता समेतलाई दृष्टिगत गरी ड्राफ्ट टी.टी. को माध्यमबाट आयात गर्न सकिने सीमालाई ३ हजार अमेरिकी डलरबाट ३० हजार अमेरिकी डलर पुऱ्याइएको छ । यसबाट नेपाली आयातकर्ताहरुले तिर्नुपर्ने शुल्कमा कमी आउनेछ ।

८५. आयात कारोवार गर्दा पर्न आउन सक्ने विदेशी विनिमय जोखिम सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न सम्पूर्ण आयातकर्ताहरुलाई सुविधा प्रदान भइ नै सकेको दृष्टिबाट usance प्रतितपत्र खोल्ने सुविधा औद्योगिक निकायहरुको अतिरिक्त अन्य आयातकर्ताहरुलाई पनि प्रदान गरिनेछ । यस्तो usance प्रतितपत्रको अवधि साविक बमोजिम बढीमा एक वर्ष मात्र हुनेछ, र त्यस्ता प्रतितपत्रसँग सम्बन्धित document नेपाली वाणिज्य बैंकहरुले चाहेमा प्रचलित व्यवस्थाहरु अन्तर्गत रही discount गर्न सकिने व्यवस्था पनि गरिएको छ ।
८६. रोजगारीको लागि विदेश जाने नेपालीहरुको संख्या हालका दिनहरुमा उल्लेखनीय रुपले बढ्दै गए अनुसार तिनीहरुबाट प्राप्त विप्रेषण (remittance) को रकम नेपालको शोधनान्तरको एउटा महत्वपूर्ण अंग बन्न पुगेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी नेपाली नागरिकहरुलाई रोजगारीको लागि विदेश पठाउने कार्यमा संलग्न रोजगार सेवा संस्था (manpower agency) हरुले प्रचलित नियमानुसार विदेशी मुद्रामा पाउने सेवा शुल्क रकमबाट नेपालका वाणिज्य बैंकहरुमा परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट वैदेशिक रोजगारी प्रवर्द्धन तथा विप्रेषण रकम परिचालनमा समेत सकारात्मक योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
८७. वैदेशिक रोजगारीमा गएका नेपालीहरुका लागि स्वदेशमा रकम पठाउन सरल र सुलभ होस् भन्ने अभिप्रायले स्वदेशी बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुले सम्बन्धित मुलुकका बैंक, वित्तीय संस्था र मान्यताप्राप्त एजेन्टहरूसँग सम्बन्ध र समन्वय स्थापना गरी बैंकिङ्ग संयन्त्रको माध्यमबाट विप्रेषण रकम पठाउने व्यवस्था मिलाउन प्रोत्साहित गरिने नीतिलाई निरन्तरता दिइने छ ।
८८. नेपाल राष्ट्र बैंक र वाणिज्य बैंकहरुको बीचमा बाहेक वाणिज्य बैंकहरुले एकआपसमा भारतीय रुपैयाँको अन्तरबैंक कारोवार गर्नसक्ने व्यवस्था हालसम्म नभएको र यसबाट अन्तरबैंक बजारको एक अंग निष्क्रिय भइरहेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी वाणिज्य बैंकहरुले चाहेमा भारतीय रुपैयाँको अन्तरबैंक कारोवार गर्नसक्ने व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी वाणिज्य बैंकहरुले नेपाल राष्ट्र बैंकसँग



भारतीय रुपैयाँ खरीद गर्दा यस बैंकले लिने गरेको कमिशन रकम अबदेखि नलिने व्यवस्था गरिएको छ । यसबाट वाणिज्य बैंकहरूले आ-आफ्ना ग्राहकहरूबाट लिने गरेको कमिशन रकममा पनि केही हदसम्म कमी आउन गई ग्राहकहरूलाई केही सुविधा पुग्न जाने अपेक्षा गरिएको छ ।

### आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिका चुनौतीहरू

८९. मौद्रिक नीतिको संचालन वित्तीय संस्थाहरू खासगरी वाणिज्य बैंकहरू मार्फत् गर्नुपर्ने हुन्छ । कुशल मौद्रिक व्यवस्थापनको निम्ति वाणिज्य बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्य चुस्त हुन जरुरी हुन्छ । वाणिज्य बैंकहरूमध्ये भण्डै ४० प्रतिशत बैंकिङ्ग कारोवार ओगटेका नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकहरूको वित्तीय स्वास्थ्य सन्तोषजनक रूपमा नरहेको र यसैकारण यी दुई बैंकहरूको व्यवस्थापन विदेशी परामर्शदाताहरूलाई दिइएको छ । यी दुवै बैंकहरूको वित्तीय स्थितिमा सुधार नआउँदासम्म मौद्रिक नीतिको प्रसारण वास्तविक क्षेत्रमा अपेक्षित रूपमा नहुन सक्छ ।
९०. आर्थिक गतिविधिमा शिथिलता आएको र केही उद्योगधन्दाहरूमा रुग्णता आएकोले सरकारी संलग्नता रहेका बैंकहरू बाहेक निजी क्षेत्रका बैंकहरूमा पनि खराब कर्जाको मात्रा केही उच्च हुन गएको छ । खराब कर्जाको मात्रा बढ्दै गयो भने कर्जा recycling मा समस्या आउँछ । यस्तो अवस्थामा निजी क्षेत्रको हुन सक्ने थप लगानी घट्न जाने हुन्छ । निजी क्षेत्रका वाणिज्य बैंकहरूको खराब कर्जाको मात्रामा कमी नआएमा पनि आर्थिक वर्ष २०६०/६१ को मौद्रिक नीतिको प्रभावकारिता कम रहनेछ ।
९१. वित्तीय मध्यस्थता लागतको रूपमा रहेको व्याजदर अन्तर सीमा आर्थिक वर्ष २०५९/६० को मौद्रिक नीति मार्फत् हटाइएको छ । यसको उद्देश्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूमा आपसी प्रतिस्पर्धा भई व्याजदर अन्तरमा कमी आउन सकोस् भन्ने हो । यसो हुन सकेमा निक्षेपकर्ताहरू र बैंक ऋणीहरू दुवै लाभान्वित हुन गई मुलुकमा वित्तीय मध्यस्थता बढ्ने र यसले आर्थिक विकासमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने हुन्छ । यसको विपरीत वाणिज्य बैंकहरूले व्याजदर फरक बढाए भने मुलुकमा रहेको वचत वित्तीय क्षेत्रमा कम आउने र औपचारिक वित्तीय साधनमा कमी आई लगानीमा समेत प्रतिकूल असर पर्न जाने हुन्छ । यस्तो अवस्थामा मौद्रिक नीतिमा परिलक्षित उद्देश्यहरू हासिल गर्न अप्ठ्यारो पर्ने हुन्छ ।
९२. वित्तीय क्षेत्रको सुधारको क्रममा वित्तीय क्षेत्रको कानूनी सुधारको अपरिहार्यता बारे दुईमत छैन । त्यसैले वित्तीय क्षेत्रको कानूनी सुधारको प्रक्रियामा ढिलाई भयो र

व्यवस्था भइसकेका कानूनी संरचनाहरुको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता आउन सकेन भने पनि मौद्रिक नीतिको अपेक्षित परिणाममा प्रतिकूल असर पर्ने देखिन्छ ।

९३. मुद्रास्फीतिदरमा स्थायित्व मौद्रिक नीतिको प्राथमिक उद्देश्यको रूपमा रहँदै आएको छ । मुद्रास्फीतिमा प्रभाव पार्ने संरचनात्मक कारक तत्वहरु प्रतिकूल अवस्थामा रहे र विदेशी विनिमय दरमा अनपेक्षित परिवर्तन आयो भने मौद्रिक नीतिले लक्षित मुद्रास्फीतिदर हासिल गर्न नसक्ने अवस्था आउन सक्छ ।
९४. ग्रामीण इलाकाको उत्पादनशील क्षेत्रमा संस्थागत कर्जाको delivery mechanism को महत्वपूर्ण भागको रूपमा ग्रामीण स्वावलम्बन कोषलाई लिइएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकबाट स्वीकृति पाएका सहकारी संस्थाहरु र सीमित बैंकिङ्ग कारोवार गर्ने गैर-सरकारी संस्थाहरुले यस कोषबाट सहुलियत दरमा ऋण लिई ग्रामीण क्षेत्रका उत्पादनशील क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने हुन्छ । यो व्यवस्थाबाट ग्रामीण क्षेत्रमा कर्जा प्रवाह बढाउन आर्थिक वर्ष २०५९।६० को मौद्रिक नीति मार्फत् नेपाल राष्ट्र बैंकले रु. १० करोड उक्त कोषमा जम्मा पनि गरिसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०६०।६१ मा पनि आफ्नो मुनाफाको ५ प्रतिशत रकम यस कोषमा जम्मा गरी ग्रामीण कर्जाको परिमाण बढाउने कार्यलाई निरन्तरता दिइने भए तापनि ग्रामीण क्षेत्रमा वित्तीय संस्थाहरुलाई सुनिश्चित तरीकाले कार्य गर्न सक्ने वातावरण बन्न सकेन भने यो उपाय मार्फत् वास्तविक क्षेत्रमा मौद्रिक नीतिको प्रसारण प्रभावकारी नहुन सक्छ ।

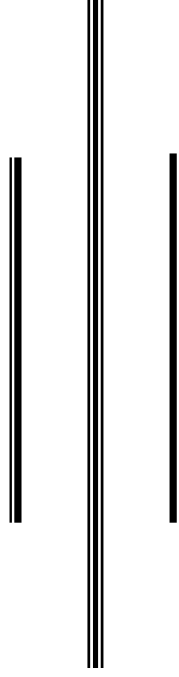
### मौद्रिक योगाङ्कहरुको प्रक्षेपण र उपसंहार

९५. राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक एवं गैर-आर्थिक कारणहरुले गर्दा आर्थिक वर्ष २०५८।५९ मा देशको आर्थिक स्थिति सन्तोषजनक नरहे तापनि आर्थिक वर्ष २०५९।६० को उत्तरार्द्धदेखि सुधारका संकेतहरु देखिएका छन् । समष्टिगत आर्थिक संरचनाको सुदृढीकरण र वित्तीय क्षेत्रको विकास तथा स्थायित्वद्वारा दिगो रूपमा उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने कार्यमा नेपाल राष्ट्र बैंक सदा कटिबद्ध रहिआएको छ । राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा वित्तीय क्षेत्र एक सशक्त आर्थिक उप-क्षेत्रको रूपमा प्रवर्द्धित भइरहेको तथा देशको वित्तीय क्षेत्रको विकास र सुधारबाट अर्थतन्त्रको विस्तार र गतिशीलतामा यथेष्ट योगदान पुग्न जाने सन्दर्भमा वित्तीय क्षेत्रको समग्र विकास, विस्तार र प्रगाढता अभिवृद्धिको कार्यलाई बैंकले उच्च प्राथमिकता दिए अनुरूप मौद्रिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा विविध सुधारका कार्यहरु अवलम्बन गरिएका छन् । आन्तरिक र बाह्य समष्टिगत आर्थिक व्यवस्थापनमा उचित ध्यान दिँदै वित्तीय क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरु समाधानार्थ बैंकलाई अभि च्युस्त रूपमा अगाडि बढाउनु पर्ने आवश्यकता अनुरूप बैंकको संगठनात्मक

पुनर्संरचना, आवश्यकता अनुरूपको अत्याधुनिक प्रविधिको उपयोग, दक्ष, सक्षम र अभिप्रेरित मानव संशाधनको विकास तथा व्यवस्थापकीय सुदृढीकरण सम्बन्धी विभिन्न सुधारात्मक कार्यहरु कार्यान्वयनको क्रममा छन् । वित्तीय उदारीकरणसँगै बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रको संख्यात्मक विकास द्रुततर हुँदै गएको परिवेशमा वित्तीय क्षेत्रको गुणात्मक विकासका लागि उपयुक्त नियमन र सुपरिवेक्षण सम्बन्धी उत्तरदायित्वहरु निर्वाह गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध रहेको छ ।

९६. आर्थिक वर्ष २०६०/६१ मा मूल्य वृद्धिदर ४.३ प्रतिशतमा सीमित गर्ने, शोधनान्तर वचत रु. २ अर्बको हाराहारीमा कायम गर्ने र आर्थिक वृद्धिदर ४.७ प्रतिशत हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउने उद्देश्यले विस्तृत मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर ११.२ प्रतिशत र संकुचित मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर ९.२ प्रतिशत कायम गरिनेछ । प्रस्तुत मौद्रिक नीतिको कार्यान्वयनबाट आर्थिक तथा वित्तीय क्षेत्रमा दिगो रूपमा स्थायित्व ल्याउन सहयोग पुग्न जानेछ । यी नीतिगत व्यवस्थाहरुको प्रभाव निरन्तर रूपमा अनुगमन गरिनेछ । मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रस्तुत प्रतिवेदनमा उल्लिखित व्यवस्थाहरुको कार्यान्वयनको फलस्वरूप वित्तीय मध्यस्थीकरणमा सक्षमता अभिवृद्धि हुने, कर्जाको व्याजदर घट्न गई उद्योग-व्यवसायले सरल रूपमा ऋण पाउने, रुग्ण उद्योगहरुले सहूलियत कर्जा पाउने, देशको आर्थिक क्रियाकलापमा गतिशिलता आउने, वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम परिणाममुखी बन्न जाने र वित्तीय क्षेत्रको गुणात्मक विस्तार तथा अर्थतन्त्रको समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न ठोस योगदान पुग्न जानेछ । अर्थतन्त्रका समष्टिगत आर्थिक संरचनाहरुलाई सुदृढ बनाउँदै आर्थिक स्थायित्वको वातावरणमा उत्पादनशील लगानी, आर्थिक क्रियाकलाप, उत्पादकत्व, रोजगारी र आर्थिक वृद्धिदरमा अभिवृद्धि ल्याउन यस बैंकले कार्यान्वयनमा ल्याएका नीतिगत व्यवस्थाहरु उपयोगी सावित भएको सन्दर्भमा प्रस्तुत मौद्रिक नीतिका व्यवस्थाहरुको कार्यान्वयनमा सफलता प्राप्त गर्न श्री ५ को सरकार, वित्तीय क्षेत्र लगायत सबैको सहयोग एवम् शुभेच्छा प्राप्त भइरहने विश्वास यस बैंकले लिएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०६०/६१ का लागि  
मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन



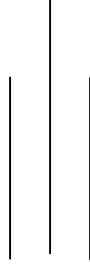
नेपाल राष्ट्र बैंक

केन्द्रीय कार्यालय

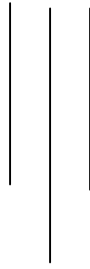
२०६०

गभर्नर डा. तिलक रावलले  
२०६० साल श्रावण ८ गते बिहीवार  
सार्वजनिक जानकारीको लागि  
प्रस्तुत गर्नु भएको

आर्थिक वर्ष २०६०/६१  
का लागि



मौद्रिक नीति सम्बन्धी प्रतिवेदन



नेपाल राष्ट्र बैंक  
केन्द्रीय कार्यालय  
काठमाडौं ।

## विषय-सूची

<u>विवरण</u>	<u>पृष्ठ</u>
पृष्ठभूमि	१
समग्र आर्थिक स्थिति	२
आर्थिक वर्ष २०५९।६० को मौद्रिक नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा	६
मौद्रिक नीतिका विद्यमान समस्याहरु	१३
आर्थिक वर्ष २०६०।६१ को मौद्रिक नीतिको स्वरूप तथा कार्यक्रम	१५
वित्तीय क्षेत्र तथा विदेशी विनिमय क्षेत्रमा सुधार	१९
आर्थिक वर्ष २०६०।६१ को मौद्रिक नीतिका चुनौतीहरु	२५
मौद्रिक योगाङ्कहरुको प्रक्षेपण र उपसंहार	२६